

Tompa Andrea

Az orosz „roszkos”

A MOSZKVAI BOLSOJ ELŐADÁS AIRÓL

A Bolsoj nevének hallatán ma a moszkvai színházi embereknek, de a nézőknek is nem a nagyszerű opera- és baletteladások jutnak eszébe, hanem az a felmérhetetlenül nagy költség és a hat év, amibe a színház felújítása került. A pénzről és az elhúzódo munkálatokról sok mindent beszélnek, a színházfelújítás az orosz színházi korrupció legismertebb formája. Kétségtelen, a 2011 októberében megnyílt Bolsoj ma cári nagyszerűségében pompázik, igazi orosz „roszkos”, fényűzés kívül és belül. Nem volt egyszerű folyamat:

miatt: a fényűzés valóban minden mértéket felülmúl, túl sok és túl világos színű az aranyozás a belső terekben, a büfé pedig a hetedik emeleten van (ahová egyetlen nézői lift visz fel, és ahol, természetesen hozzá, egy pohár francia pezsgő mintegy tizenkétezer forintba kerül, ami még Moszkvában is páratlan). A nézőtérre 1743 ülőhely van. A jegyárak 150 dollártól kb. 850-ig terjednek, az átlagos jegyek 2-300 között mozognak. A Bolsoj honlapján a *dress code*-ot is ismertetik: látogatót rövidnadrágban nem engednek be.

Damir Juszipov felvétele

a nyitást többször elhalasztották, a költségek pedig egyre nőttek. A színház történet nem ismer még egy ilyen drága rekonstrukciót, igaz, ilyen pompát, ennyi fényt, aranyat, csiszolt üveget, hímzett drapériát sem. A hivatalos adatok szerint mindez hétszázmillió dollárba került, más, független források szerint, ha a szomszédos épületeket, öltözőket is számításba vesszük, 1,2 milliárdba (mintegy kétszáznegyvenmilliárd forint). Az alapozás megerősítése volt az egyik legnagyobb tétel. Helyreállítottak számos díszet, amelyet a kommunizmus alatt távolítottak el. Lenin egyébként eredetileg be akarta zárni a Bolsojt, pontosabban felrobbantani, mint a dekadens polgári kultúra központi fészket, végül azonban az épület megúsza, sőt pártrendezvényekre is használták. Medvedyev miniszterelnök személyesen felügyelte a felújítást, és a Bolsojt nemzeti brandnek nyilvánította (való igaz, mindkét előadáson, amelyet ott láttam, rengeteg volt a külföldi). Medvedyev szerint 1853 előtti állapotában sikerült rekonstruálni az épületet, amikor pompája tűz áldozata lett.

A felújítást sokan bírálják, s nem csak az idő és pénz

2011 novemberében Dmitrij Csernyakov, a legismertebb, külföldön is sokat foglalkoztatott, izgalmas fiatal (1970) orosz operarendező *Ruszlán és Ludmilla*-interpretációjával nyitott az új teátrum. Glinka és Puskin művét Csernyakov úgy értelmezte, ahogy ma az operát kell(ene): drámaként, két ember tragédiájaként. Az oroszországi előadásokban megszokott családi mesedarabból sötét dráma lett, amelyben Ludmilla nem varázslat, hanem erőszak áldozata, a történet végén pedig nem lesznek egymáséi a szerelmesek, hanem Ludmilla egy drága szanatórium foglyaként végzi. A felhőtlen meséből mai történet kemény ábrázolása lett. Az előadás heves ellenállást, nemtetszést váltott ki, volt, aki az okozott „erkölcsi károkért” megpróbálta beperelni az operaházat.

Az első jelenet eleget tesz az operai fényűzés, a „roszkos” követelményeinek: káprázatos színpadképe az óorosz világot idézi, amely vetekszik a múlt század eleji Orosz Balett produkcióinak dekorativitásával, ám Rusz-

lán és Ludmilla esküvői jelenetéről lassan kiderül, hogy káprázatos gazdagon megrendezett látszatvilág, a szereplők pusztán beöltöztek, és eljátsszák az orosz hagyományokat. Innen egyenesen a jelenbe – a sajtó szerint egy bordélyba – szaltózik majd az előadás, azaz a kortárs világba. Sokan Puskin, Glinka és az orosz hagy-

1. Ruszlán és Ludmilla
2. A denevér
3. Az aranykakas

mányok meggyalázásának neveztek az előadást, számos kritikus azonban értékelte a kortárs rendezői gondolatot (egyikük szerint az orosz operajátzás történetében most pfujoltak először igazán jelentősen).

A *Ruszlánt* Rimszkij-Korszakov *Az aranykakas* című operája követte, amelynek politikai konnotációit az éppen választásokat megélő Oroszország egyértelműen kódolhatta (a mű szinopszisa így kezdődik: „Dodon cár azelőtt bérgyilkos volt, de öregkorára már csak nyugalomra vágyik”). Kirill Szerbrennyikov – ismert prózai és operarendező – előadása egy mai hatalmi-putyini világba vezet; a színpadon a mai orosz címerből származó kétfejű sas díszeleg.

A Bolsoj (eddig?) konzervatívizmusára jellemző, hogy újabb darabjuk, *A denevér* még sohasem szerepelt a repertoárjukon, noha ezt az operettet már minden nagy Operaház – MET, Covent Garden, bécsi és berlini Staatsoper stb. – bemutatta. A fiatal operarendező, Vaszilij Barhatov elvileg „könnyű” darabot választott, ahogy az operajátzás hagyományai szerint könnyű, szép mesedarab a *Ruszlán* vagy *Az aranykakas* is. *A denevér* egy óriási tengeri luxushajón játszódik, közege az (egyértelműen orosz) újjgazdagok; ez már a nyitány alatti hajóra szállás pillanatában világos. Magas, hosszú lábú, elegáns nők kerekese bőröndökkel és kiskutyákkal, gazdag férfiak, párok, szinglik indulnak drága luxusútra. Alfred megpróbál átjutni a jegyellenőrzésen – nyilvánvalóan nem tartozik e világ favoritjai közé –, s mivel nem sikerül, majd elbújik a mentőcsónakban. A szeretője, Rosalinda gyönyörű kajütjébe is majd kívülről óvakodik be. A hajó, mely – mint utóbb kiderül – Johann Strauss nevét viseli, a luxus, a szórakozás jelképe, a zajló világtól távoli békés, fényűző sziget. Kiváló hely szerelmi bonyodalmakhoz. Alfred próbál belekapaszkodni az úri világba, élvezni a kegyeket, kifosztja a minibárt, dagonyázik ebben a jólétben.

Az első felvonásbeli kajüt terét hamarosan a hajó nagy közös bálterme foglalja el – káprázatos látvány, igazi „roszkos” ez is, csak másképp: a grandiózus hajó orrában vagyunk, a számos ablak mögött felhők, alant meg szép, nagy testű halak úsznak (kiváló a videomunka). Orlovsky herceg (itt: nő) bálján nyakig merülünk a pezsgőbe. A táncosok, matrózok és sellőányok hatalmas szökőkútban szórakoztatják a vendégeket, majd mindannyian rövidesen isznak is a pezsgős szökőkútból. A mámor tetőpontján hirtelen meginog a tér: két óriási csillár kileng, a zongora csúszkál, a felhők lassan eltűnnek, a megbillenő hajó pedig süllyedni kezd.

„A *denevér*nek sem tesz jót, ha sokat kísérleteznek vele” – mondja egy interjúban Stefan Soltész, az *Arabella*

Natalja Rozina felvétele

Holt lelkek

karmestere a Magyar Állami Operaházban. A mű elején ez áll: „játszódik egy nagyváros közeli fürdőhelyen”. Valamikor (monarchiabeli, múlt század eleji) általános, semmi konkrétumra nem utaló helyszíne elősegítette népszerűségét. Ma egy nemzetközi luxushajó ugyanígy megfelel a „bárhoz” követelményének, ahogy egykor a fürdőhely. Úgy tűnik, a darab elbírja ezt az új világot és helyszínt.

A Fellini *És a hajó megy* című filmje által kanonizált süllyedő hajó metafora (melyet Mohácsi János *Csárdás-királynője* is alkalmazott) egy korszak, egy társadalmi osztály eltűnését, pusztulását fogalmazta meg. Most a pezsgős-kaviáros orosz oligarchia süllyed el a Bolsoj színpadán. A szituációt a nemrég szerencsétlenül járt olasz luxushajó még közelebb hozza a mához. A közönség szórakozik, nevet, de inkább a radikális értelmezésen – nem óhajtja saját magát látni e süllyedő társadalmi osztályban, és szívesebben nézne egy keringőspolkás-csárdásos operettet. A *Titanic*-dramaturgiájú előadás a második felvonás csúcspontján ereszti le a függőnyt.

A harmadik felvonásban már távolról, a partról látjuk a megbillent hajót (ismét videomunka), vizes ruhában kapaszkodnak ki a partra az utasok – vendégek, táncosnők, személyzet –, a túlélőket bűvárok keresik. A sajtó is megjelenik, hogy tudósítson; szereplőink nyilatkoznak is: minden rendben, nem történt semmi. A merőlegesen fölágaskodó, majd lassan a vízben eltűnő hajó azonban csak pillanatokra tűnik el: *A denevér* nem holmi tragédia a Bolsoj színpadán, hanem könnyed, de nem tét nélküli játék. A hajó ugyanis hol elsüllyed, hol kibukkan a vízből, mintha a filmet visszafelé forgatnák. Vagy mintha csak kicsit, játékból, megfenyegetnék ezt a világot: vigyázz, el fogsz süllyedni. Így játszanak a hajóval, mint egy videojátékban (hiszen az is), hopp, eltűntök, hopp, megvagytok. Avagy egy másik olvasat: az orosz oligarchia sosem fog eltűnni, ne is reméljétek.

A színészi játék ugyan eléggé külsőséges és karikírozó, komédiába illő megoldásokat alkalmaz, az énekhangjuk viszont, amennyire meg tudom ítélni, kiváló.

Az eredeti nyelven, németül énekelt, feliratozott előadásban a prózai szövegrészeket is németül mondják el, ezeket egy férfi- és női hang szinkronizálja, illetve „játssza el”, ugyanúgy, ahogy az orosz tévében a külföldi filmeket közvetítik. Elég bizarr hatású megoldás, az énekes-színészeket (és a német szöveget) ilyenkor nem is hallani, a szinkronszínészek pedig egyértelműen tévéeffektként működnek. Lehet, hogy ezt is egy eszköznek szánják arra, hogy közelebb hozzák a nézőhöz a történetet?

Az Arany Maszk Fesztivál alkalmából a Bolsojban vendégeskedett a pétervári Mariinszkij Színház Rogyion Scsedrin *Holt lelkek* című operájával, melyet ugyancsak Barhatov vitt színre (a legjobb opera-előadás kategóriájában jelölték), és Valerij Gergijev vezényelte. Scsedrin 1977-ben írt operáját akkor be is mutatták a Bolsojban is, Péterváron is, azóta azonban nem játszották. A Gogol „poémájának” motívumaira készült zenemű (az író nevezi regény helyett poémának) súlyos, sötét, szimbolikus alkotás, amely születésének kora, a hetvenes évek kódolt beszédmódjához (és persze Gogolhoz) illeszkedik. A fiatal rendező számára egyszerre jelen idejű és konkrét műről van szó – a főhős Csicsikov utazásai a mai Oroszországon keresztül vezetnek, ezeket láthatjuk vetítve –, a történet ugyanakkor egy örök idejű, elvont világban zajlik, ahol a tárgyak nem emberi léptékűek, hanem óriásiak, a szobrok megelevenednek,

a holt lelkek képesek megszólalni és bemutatkozni, akár csak a képek a falon. A színpadot egy hatalmas szekérrúd uralja, két grandiózus kerékkel a két oldalon. Csicsikov Oroszország szimbólumává vált trojkája ez, amely lassan és emberi beavatkozás nélkül működik, gurul előre és hátra. Az irattár szekrényei óriásiak, mintha minden a kicsiny embert uralná ebben a világban. Sötét, lassú és komor zene ez, amelyben azonban humor is van, és gyönyörű orosz népi motívumok; a *Holt lelkek* híres alakjai és jelenetei alaposan kidolgozva, részletgazdagon tárulnak fel előttünk. A szép, de nehezen befogadható, az orosz kultúra egyik alapművét és szimbólumrendszerét közvetítő előadás szüneteiben sokan hagyják el a színházat, a fesztivál közönsége azonban figyelmes és befogadó.

A Bolsoj nézője a nyugati operaházakéhoz képest sokkal konzervatívabb: a közönség átalakítása legfeljebb most kezdődik majd el, ám ez nem lesz egyszerű folyamat. Az idelátogatók – a külföldiektől eltekintve – az igen jómódú, kortárs rendezésekre nemigen fogékony rétegből kerülnek ki, amelynek szokásaihoz hozzátartozik a nagyon drága kulturális termék fogyasztása. Mostani jegyáraival azonban az operaház képtelen lesz érdeklődő, nyitott, akár fiatal közönséget magához vonzani. Az általam látott két – három felvonásos – előadáshoz a közönség hidegen és elutasítóan viszonyult, és fokozatosan elhagyta (gyönyörű, utcán sosem látott, milliókat érő bundáiban) a színházat. A Bolsoj, úgy tűnik, fordulat előtt áll, vagy már el is kezdődött a folyamat.

Zsigmond Andrea

Zárva, nyitva

A REFLEX 2 BIENNÁLE
SEPSISZENTGYÖRGYÖN

Kinek szól a fesztivál?

Sepsiszentgyörgyöt a lehető legtávolabb, úgy hétszáz kilométerre Budapeستől, Erdély délkeleti részén kell keresni. Bukaresttől már nincs annyira messze (kétszáz kilométernyire, északra). De azért elég messze van onnan is.

Tömbházai a szocializmus idején épültek, utcái repedezettek – olyan, mint minden város Erdélyben. Kicsi, poros, zárkózott. A környéken mégis a legnyitottabb. Mert itt valami ellensúlyozza a kilátástalanságot. Központja zöldellő park, amin jólesik átsétálni. A parkot művészeti intézmények szegélyezik. Színház,

magyar és román társulattal, benne leggyakrabban Bocsárdi László, illetve Radu Afrim rendezéseivel. A sarkon fiatal képzőművészek kiállítótere, a Magma – állandó utcai tárlatuk üdítő élmény. Fennebb friss állományú könyvtár. Ifjú művészekkel teli kávézók. Valamivel odébb Kós Károly tervezte múzeumépület. Önálló egyetem itt nincs, de van két gimnázium, egy művészeti középiskola – itt működik a ma már egyetlen dráma tagozatos osztály Erdélyben. A városban jó költők, performerek él(n)tek (mint Farkas Árpád, Baász Imre), együttesei (Jedam, Tündérground), dzsessztábor, filmklubja, mozgásszínháza, bábszínháza van. Kétszintes város tehát: a lakosok itt csak fél lábbal járnak a földön, a másikkal némileg felette.

A szokásosnál is többen jártak a föld felett március utolsó két hetében, a Reflex Fesztivál alatt. Minek köszönhető ez? Bălănescu Quartet-, Ada Milea-, illetve Pink Freud-koncerteknek, melyek a hallgatókban azonnal életre keltik a zenét. A Magma kiállítóterében elhelyezett kifutónak, amire lépve a látogatók maguk is manökenné válhattak. A második teremnek, ahol közös könyvespolcukká írhatták át a tapétát. A pincében meg mint dokufilmek (a szlovákiai Németh Ilona, Varga Jaro munkáinak) nézői ismerkedhettek a világgal. A színház frissen felavatott stúdióépületében Pina Bausch-film a tánccal való viszonyukat segített tisztázni. Az éjszakai színházi beszélgetések során olyan személyiségekkel oszthatták meg gondolataikat, mint a német Rimini Protokoll műezzinjei,